

**ЧАСОПИС “УЧИТЕЛЬ” — ОРГАНІЗАТОР ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
В НАРОДНІЙ ШКОЛІ**

Проголошення незалежності української державності започаткувало нову сторінку в історії і водночас дало можливість глибше дослідити різноманітні сторони формування України як держави. Дослідження досвіду народного виховання допоможе простежити динаміку структури тіловиховання і в той же час створити передумови для наповнення сучасних методів виховання молодого покоління прогресивними елементами національної системи фізичного виховання. Відомо, що фізичне виховання було органічною часткою національної культури. Культ здорового способу життя, що в різні часи сповідувався в Україні, сприяв вихованню міцного молодого покоління. Тому в час національного відродження вивчення специфіки національного тіловиховання набуває непересічного значення.

“Виховання має на цілі: розвинути всі природні спосібності чоловіка, скріпити самостійність, розбудити любов до своєї церкви і народу — одним словом, виховання повинно заохотити, навчити і призвичаїти молоде покоління, як частину організму товариства, перейняту божим законом, до зреалізування сего закону через власну свідому працю” [1, 2]. Саме через пропаганду таких ідей Руське педагогічне товариство через свій друкований орган — часопис “Учитель” мало на меті прилучитись до виховання добра руського народу і всіх мешканців краю.

Характерною особливістю функціонування “Учителя” було те, що на його сторінках чільне місце займали матеріали про значення фізичного виховання як педагогічного процесу, спрямованого на фізичне й духовне вдосконалення людини. Окрім цього, фізичне виховання розглядалось як головний напрям впровадження фізичної культури в повсякденне життя молоді та як органічна частина загальної культури.

“Щоби повернути свою молодість, я готовий зробити все на світі — тільки б не займатись гімнастикою, не вставати рано-вранці і не вести здоровий спосіб життя” [2, 16] — ці слова належать герою роману Оскара Уайльда “Портрет Доріана Грея” — самовпевненому і цинічному лорду Генрі Уоттону. Написані відомим письменником більше ста років тому, вони дуже влучно відображали погляди більшості людей того часу. Часопис редакційними статтями, виступами членів редакційної колегії, вчителів старався не тільки заперечувати такий метод збереження молодості, але й пропонував рухові дії, забави, ігри тощо. Редактор часопису Іван Ющишин у статті “О фізичнім вихованню молодіжки шкільної” [3] переконує читача в тому, що “де нема виховання, там суспільна гниль і організаційний розклад лиш справою виховання молодого покоління і цілих мас зможемо уратуватися від загибелі” [3, 322].

Аналізуючи організацію процесу виховання у галицьких школах, автор приходить до висновку, що цей процес носить схоластичний характер і здійснюється при допомозі книжки, а відповідно майбутнього в нього немає. І. Ющишин впевнений, що лише практичним вихованням можна досягти успіху. “Увіримо в се тим скоріше, коли зауважимо, що при іграх і забавах молодіж учиться несвідомо стриміти до осягнення назначеної згори мети, сьміло і з повним вдоволенем та без нарікання поборює трудности, набирає певности індивідуальних сил в борбі, ведучої до ціли, а осягнувши єї чесною і совісною працею, дізнає таких розкошей моральних, яких нероба не в силі і в части собі уявити. Карність суспільна, котра є тим моральним звеном, що лучить одиниці і жене до роботи на народній ниві, нігде і ніяким способом не виробить ся лучше у молодіжи, як при іграх і забавах, а гармонія, без котрої немислима ніяка збірна акція, причиняє ся незамітно до розбудження чувств естетичних і є джерелом найвисшої душевної радости і вдоволене. Ось в тім власне найбільша вага і задача (фізичного виховання молодіжи, а тим самим і народа” [3, 323].

Характерний також часопис тим, що матеріали, поміщені в ньому, мають проблемний характер. Не просто викладається матеріал, але і коментар до нього: причини, наслідки, шляхи до змін в позитивному плані. У цій же праці Г. Ющишин переконує читача в реальній користі забав, ігор та вправ рухових в народній школі. За його твердженнями, їхні прояви троякі: фізичні, психічні та суспільні. Щодо фізичних, то це — “сила, гарне тіло і здоровле” [3, 324]. Категорія “здоров’я” представляє собою глибоке міркування автора з приводу “якого — то рода

гімнастики [3, 324], що причиняє ся до найуспішнішого розвою проявів фізичних”. Початок XIX століття в історії гімнастики відмічений появою трьох національних систем - німецької, французької і шведської. У зв'язку з особливостями розвитку національної політики, науки і культури вони своїм змістом визначили три напрямки розвитку гімнастики як засобу фізичного виховання: атлетичний (німецька система гімнастики), прикладний (французька система гімнастики) і гігієнічний (шведська система гімнастики) [4, 23]. Щодо німецької системи, то І.Ющипин не рекомендує впровадження її у школах, оскільки вона “не тільки не відповідає важній задачі, але противно виробляє людей на акробатів і впроваджує в натуральну будову тіла дисгармонію. Кожен досвідний педагог знає то дуже добре, що молодіж, котра залюбки віддає ся окремо гімнастичним вправам після системи Jahna і Spiessa, має по найбільшій частині повикривлювані хребти, мускули надмірно порозвивані, а часто - густо одні органи розвигні коштом других. Если візьмемо на увагу факт, що вправи, входячі в склад німецької системи, суть надто зложені і вимагають високорозвигненої здібності аперципованя, а ся якраз у молодіж шкільної дуже ще слабо розвигна, то прийдемо до заключення, що гімнастика німецька є для шкіл народних зовсім безкорисна, а если де прийнята, то буває навіть шкідлива” [3, 322].

Без сумніву, не з усіма судженнями, висловленими І.Ющипиним у статі “О фізичнім вихованню молодіж шкільної”, можна погоджуватись сьогодні. Напевно в ті часи більш прийнятною дійсно була шведська система, основна відмінність якої від німецької була у прагненні спростити заняття фізичними вправами шляхом поступового засвоєння спочатку елементарних рухів, а потім і більш складних. Автор статті переконаний, що “при тим маємо ту користь, що можемо обійтись без боєвища гімнастичного, якого, мимоходом кажучи, нема при жадній школі, бо можемо випровадити всіх на вільний і свіжий воздух, особливо в містах” [3, 323]. І взагалі, щодо систем гімнастики, то гігієнічна направленість шведської системи, залежність форми руху від анатомічної будови тіла, великий вибір вправ і цінні методичні вказівки для проведення занять привернули увагу багатьох спеціалістів фізичного виховання в країнах Західної Європи і створили про неї думку як про істинно наукову систему фізичного виховання і розвитку людини.

Цікавими є й інші проблеми, які піднімаються на сторінках часопису. У статті “В справі фізичного виховання шкільної молодіж” [5, 145] Олекса Іванчук пробує обгрунтувати засоби усунення негативних впливів організації навчальної роботи тодішньої школи, “які в наслідках підкошують ще й охоту до природних та молодечих радостей, а часто й до самого життя. До таких засобів зачислила школа найперше науку систематичних рухових вправ (гімнастику), а дальше ігри й свобідні забави та ріжного рода прогульки” [5, 147]. Водночас автор переконаний, що для впровадження цього потрібен новаторський підхід, який на останній план відсуває систематичні рухові вправи, а заміняє їх “як не фізичним трудом, то свобідними рухами і діточими іграми (з прилядами і без них)” [5, 148]. Особливо цінною з огляду на сьогодні є думка про інтерес та можливості пізнання учнів, їх характеру, темпераменту тощо.

У названих працях, а також у статтях “Забава як средство виховання”, “Гадки про вихованє”, “Здоровле і школа”, “Що робити, если діти в школах замучатся и не могут уважати?” [6; 7; 8; 9] автори привертають увагу влади, громадськості до того факту, що “шкільні будинки побудовані у важких місцях, пристосовані під школу, вогкі, багністі. Школи побудовані зразу ж біля доріг, де навіть нема не лише огорода, але й подвір'я. Яка руханка? Який здоровий воздух?” [7, 14]. Автори ратують за поєднання рухових дій як засобу фізичного виховання з використанням оздоровчих сил природи та гігієнічних факторів. Для реалізації такої ідеї рекомендується вчителям “організувати прогульки до ліса, в красне сторонне місце, там з дітьми забавлятися пилкою, обручем, кермувати їх забавами” [9, 351].

Проблеми фізичного і морального виховання в пластових організаціях піднімають на сторінках часопису Михайло Макух та Петро Франко [10, 11]. Вони рекомендують в містечках і селах бодай недільні та святкові дні використовувати для позашкільного виховання. Одночасно вони піднімають проблему, яка, до речі, не вирішена і до сьогоднішнього дня – видання підручника рідною мовою. Автори висловлюють побоювання, що пластовий рух без належного методичного забезпечення може “зійти на бездорожа” [10, 341]. При цьому наголошується, що “черпаючи науку з чужих підручників, можна затратити ті своєрідні черти,

котрі так дорогі кожному народови, тим більше, що в нас пластунство існувало від роду літ” [10, 343].

Таким чином, “Учитель” як орган педагогічного товариства на своїх сторінках виховував молодь, в якій фізична вправність у сполучі з інтелектуальним розвитком творила б гармонійну цілість, яка, зрештою створила б новий тип людини, що її кличем було б: “я хочу, я можу, я зроблю”.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ющишин І. Від видавництва // Учитель. – Львів, 1889. – С.2-3.
2. Мурахов І.В. Лорд Генри Уоттон, его наследники и физическая культура, или две стратегии здоровья в XX веке // Оздоровительные эффекты физической культуры и спорта. – К., 1985. – С.15-18.
3. Ющишин І. О фізичнім вихованню молодіжи шкільної // Учитель. – Львів, 1906. – № 21. – С. 322-324.
4. Баршай В.М., Павлов И.Б. Краткая история гимнастики // Гимнастика с методикой преподавания. – М., 1985. – С.22-25
5. Іванчук О.В. В справі фізичного виховання шкільної молодіжи // Учитель. – Львів, 1907. – Ч.10-11. – С.145-149.
6. Федьков К. Забава як средство виховання // Учитель. -Львів, 1890. – Ч.11. – С.211-214.
7. Федьков К. Гадки про вихованє // Учитель. – Львів, 1889. – Ч.І. – С.14.
8. Д.И. Що робити, если дѣти в школах замучатся и не могут уважати? // Учитель. – Львів, 1869. – №1. – С.24-25.
9. Учитель Здоровле і школа // Учитель. – Львів, 1908. – № 23. – С.351
10. Макух М. Пласт (Його вплив на фізичне й моральне виховання молодіжи) // Учитель. – Львів, 1912. – № 11-12. – С. 337-344.
11. Франко П. Пласт у школі // Учитель. – Львів, 1914. – Ч. 5-6. – С.173-177.